

Toplumsal Hareketlerin Sosyal Medya İle Dönüşümü
Transformation of Social Movements Through the Social Media

Edibe Sözen

Prof. Dr. Edibe Sözen / edibesozen@hotmail.com

Prof. Dr. Edibe Sözen, Marmara Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirmiş, Yüksek lisans ve doktorasını İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde, Post-doktorasını ABD Wisconsin Üniversitesi'nde gerçekleştirmiştir. Wisconsin Üniversitesi'ne misafir öğretim üyesi olarak davet edilen Dr. Sözen, 1994'te uygulamalı sosyoloji doçenti, 2000'de iletişim profesörü oldu. Almanya, Avusturya ve Hollanda'da çalışmalar yapmıştır. Almanya, Ludwigshafen'de Bilim Araştırma Ödülüne layık görülmüştür. Utah, Arizona, Chicago ve Köln Üniversitelerinde çalışmalar gerçekleştiren Dr. Sözen'in çok sayıda akademik çalışması bulunmaktadır. Özellikle insan hakları ve sivil toplum kavramları ile bu kavramların iletişimle ilişkisi alanlarında çalışmalar yürütmüştür. Dr. Sözen T.C. Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurul Üyesidir.

Prof. Dr. Edibe Sözen / edibesozen@hotmail.com

Graduated from Marmara University, Department of International Relations in 1982. Sözen received a master's degree from Istanbul University in 1984 and her PhD in 1989. Sözen started to work as a research assistant in the Department of Journalism, Faculty of Communication of Istanbul University in 1985-1989, and served as a faculty member between 1990 and 1995 in the same university. For her post-doctoral work in 1991-1993, Sözen was a fellow in the Department of Communication Arts at the University of Wisconsin in Madison, U.S. Following her return to Istanbul University, Sözen received the titles of Associate Professor in 1994 and Professor in 2000. Professor Sözen was a member of the Board of Directors of Anadolu Agency between 2003 and 2006. After this post, Sözen entered parliament in 2007 as an Istanbul Deputy from the Justice and Development, AK Party. During her service in 2009 and 2011, Sözen worked in the Parliamentary Assembly, NATO Parliamentary Assembly and Human Rights Commissions. In 2012, Sözen moved to Hasan Kalyoncu University in Gaziantep, where she became acting rector in 2018 and rector in 2019. After holding many administrative positions in the university, Sözen held this post until March 2020. Sözen has nine books written in her academic field and over a hundred articles published in national and international academic journals.

Özet

Başta İnternet olmak üzere, mobil teknolojilerdeki hızlı değişimler, toplumsal hareketleri de her yönüyle etkiledi ve dönüştürdü. Kendine has yeni bir kültürel ortama sahip olan İnternet, beraberinde yeni toplumsal ilişki biçimlerini ve hatta yeni toplumsal kimlikleri ortaya çıkardı; birçok STK ve baskı grubu hiç olmadığı kadar aktif bir konuma geldi. İnsanlık, bu denli birbirine yaklaşan ‘kültürlerarası iletişim’ ortamını tarihsel süreçte belki de ilk kez bu denli yoğun bir şekilde tecrübe etmeye başladı. Sosyal medya alanları, kimsenin bigâne kalamayacağı gündem/ler/i belirleyen, ülke yönetimlerine müdahale eden, siyasi ve sivil kararları etkileyen en önemli güç halini aldı.

Son yıllarda, giderek artış gösteren ve görünür hale gelen toplumsal hareketlerin neşet ettiği yerler, sosyal medya alanları ve mobil uygulamalardır. ‘Örgütlenme’, ‘kamuyu oluşturma’, ‘iç haberleşme’, ‘enformasyon edinme’, ‘sempatizan bulma’, ‘baskı grupları oluşturma’, ‘etki sağlama’ gibi amaçların sağlanmasında yine sosyal medya alanları, yeni toplumsal hareketlerin en güçlü mecrasıdır. İnsanlar, bu alanlar sayesinde, artık sokağa çıkmadan da toplumsal hareketlerin katılım-cısı haline gelirken; “durdukları yerden dijital eylemlerin destekçisi” oldular.

Sosyal medyanın toplumsal olayların, toplum yararına kullanılmasına ve bir toplumun kaderini değiştirmesine belki de en güzel örnek, ülkemizde yaşanan 15 Temmuz Hain Darbe Girişimi idi. 15 Temmuz 2016’da FETÖ’nün organize ettiği hain darbe girişimi sırasında, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın vatandaşları sokaklara davet ettiği sosyal medya mesajı ‘darbeye karşı direniş’te çok önemli bir rol oynamıştı.

2013 yılında, İstanbul, Taksim Gezi parkında başlayan ve ülke geneline yayılan eylemlerin ana mecrası, yine sosyal medyalar olmuştu. Gezi Parkı eylemlerinin ilk günlerinde ortaya çıkan ‘özgürlükçü-demokratik’ söylemlerin, ilerleyen günlerde değişen katılımcı profilinin de etkisiyle daha ‘radikal’ söylemlere yöneldiği görüldü. Eylemciler sosyal medya üzerinden örgütlenirken, eylemlere bizzat katılmayanlar da eylemlerin birer parçası olmuştu.

Dünyanın önde gelen medya organlarımda, demokrasiye en büyük tehdidin sosyal medyalar olduğu tartışılmaktadır. Gerekçe ise sosyal medyaların toplumsal hareketleri tetikleyen en büyük güç haline gelmesidir. Sosyal medya alanları, yeni toplumsal örgütlenme alanlarıdır; toplumsal hareketlerin de hem en görünür hem de e görünmez yönleri bu alanlarda inşa edilmektedir.

Görünmez yönü ile sosyal medyadaki örgütlenmeler için başlıca sorunlar finansal desteklerinin bilinmezliği, yalan haberlerin çok hızlı bir şekilde sürece dahil olması, manipülasyonlara açık olunması, doğru haber-yalan haber ayırt edilemezliği ve anonim hesapların kontrol edilemezliğidir.

Abstract

Rapid changes in mobile technologies, notably the Internet, have affected and transformed social movements at all points. The Internet, which keeps a unique atmosphere, has revealed new social relationship patterns and even new social identities; many NGOs and pressure groups have become active as they had never been previously. Humanity has started to experience such an intensely “intercultural communication” environment, perhaps for the first time in the historical process. Social media spheres have become the most important power area, which determines the agenda(s) that no one could become uninterested in, intervenes in the governance of the countries, and affects the political and civil decisions.

In recent years, social movements that have been increasing and becoming visible are the places where they find their source in social media spheres and mobile applications. Social media spheres are again the most powerful channels of new social movements in providing purposes such as ‘organizing’, ‘forming public opinion’, ‘internal communication’, ‘obtaining information’, ‘finding sympathizers’, ‘forming pressure groups’, ‘making an impact’. Thanks to these fields, when people become the participants of social media without going out, they also become the “supporters of digital movements from their seats”.

Perhaps, the best example of social media’s use of social events for the benefit of society and changing the destiny of society was the July 15 Treacherous Coup Attempt in our country. During the treacherous coup attempt organized by FETO on July 15, 2016, the social media message that President Recep Tayyip Erdoğan invited citizens to the streets played a very important role in the ‘resistance against the coup’.

On the other hand, the main channel of the protests that took place in Taksim Gezi Park in Istanbul in 2013 and spread throughout the country was again social media platforms. It was observed that the ‘libertarian democratic’ discourses that emerged in the early days of the Gezi Park protests turned towards more ‘radical’ discourses with the effect of their changing profile in the following days. As the protesters organized through social media, those who did not directly participate in protests were also a part of movements, too. In prominent media organs of the world, it is discussed that the biggest threat to democracy is social media.

The rationale is that social media have become the biggest power that triggers social movements. Social media spheres are new social organization areas; both the most visible and invisible sides of social movements are constructed on these areas. By their invisible aspect, the main problems for organizations in social media are the uncertainty of their financial support, the rapid involvement of fake news, the openness to manipulation, the indistinguishability of true news and fake news, and the uncontrollability of anonymous accounts.

Toplumsal Hareketlerin Sosyal Medya İle Dönüşümü

Edibe Sözen

T.C. Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu Üyesi

Başta İnternet olmak üzere, mobil teknolojilerdeki hızlı değişimler, toplumsal hareketleri de her yönüyle etkilemiş ve dönüştürmüştür. Kendine has yeni bir kültürel ortama sahip olan İnternet, beraberinde yeni toplumsal ilişki biçimlerini ve hatta yeni toplumsal kimlikleri ortaya çıkarmış; birçok STK ve baskı grubu hiç olmadığı kadar aktif bir konuma gelmiştir. Sosyal medya platformları üzerinden yeni söz dağarcıkları, emojiler, işaretler, semboller, anonim tipler ortaya çıkmaya başlamıştır.

İnternetin yaydığı sınırsız iletişimle, normal şartlarda bir araya gelmeleri mümkün olmayan değişik kültürlerden ve coğrafyalardan insanlar, sanal ortamlarda bir araya gelme imkânı yakalamıştır (Haberli 2012: 129). İnsanlık, bu denli birbirine yaklaşan ‘kültürlerarası iletişim’ ortamını tarihsel süreçte belki de ilk kez bu denli yoğun bir şekilde tecrübe etmeye başlamıştır. Sosyal medya alanları, kimsenin bigâne kalamayacağı gündem/ler/i belirleyen, ülke yönetimlerine müdahale eden, siyasi ve sivil kararları etkileyen en önemli güç haline gelmiştir. Sosyal medya ile birlikte iletişim biçimlerinin yanında, ‘okuma’nın ve ‘yazma’nın da önemli ölçüde adeta yapıları değişirken, hayatın grameri de yeniden yazılmaktadır. Son yıllarda, giderek artış gösteren ve görünürleşen toplumsal hareketlerin neşet ettiği yerler, sosyal medya alanları ve mobil uygulamalardır ve örgütlenme’, ‘kamuoyu oluşturma’, ‘iç haberleşme’, ‘enformasyon’, ‘sempatizan bulma’, ‘baskı grupları oluşturma’, ‘etki sağlama’ gibi amaçların sağlanmasında yine sosyal medya alanları, yeni toplumsal hareketlerin en güçlü mecraasıdır. “Occupy Wall Street”, “İşgal Et”, “Arap Ayaklanmaları”, “İran Yeşil Devrimi”, “Londra İsyancıları”, “Ukrayna’daki Turuncu Devrim”, “Gezi Olayları”, “17/25 Aralık”, “Fransa’daki Sarı Yeleklilerin Eylemleri”, “Hong Kong Gösterileri”, “İrak’ta ABD’ye karşı yapılan gösteriler”, Çin’in Wuhan şehrinde dünyaya yayılan COVID-19 virüsü ilgili gelişmelerin takibi, büyük oranda sosyal medya platformları üzerinden gerçekleşmiştir. İnsanlar, bu mecralar sayesinde artık sokağa çıkmadan da toplumsal hareketlerin katılımcısı haline gelmişler; “durdukları yerden dijital eylemlerin destekçisi” olmuşlardır.

Tembel (*slacker*) ve aktivizm (*activism*) kelimelerinden türetilmiş “slaktivizm” kavramı, çağın tipolojisini anlatmaya yarayan bir kavram olarak öne çıkmaktadır. Slaktivistler, durdukları yerden yazarak, yorum yaparak, beğenerek (*like*), RT’leyerek, buluta dijital serpererek (Tarhan, 2013), çoğunlukla sosyal paylaşım kanallarından bir toplumsal harekete, eyleme, gündeme ya destek olmakta ya da muhalif kalmaktadırlar. Slaktivistler, neredeyse, bütün toplumsal hareketlerin ortaya çıktığı esnada, sosyal medyada yer almaktadırlar.

Fransa’da “Sarı Yelekliler” adı altında, bir araya gelen yüzbinlerce kişi, 17 Kasım 2018’den itibaren, akaryakıt fiyatlarında ek vergiler nedeniyle meydana gelen zamları protesto etmek amacıyla büyük toplumsal eylemler düzenlemişlerdir. Hiçbir sendika ya da siyasi partiye bağlı olmadan Sarı Yelekliler, Priscillia Ludosky adlı bir Fransız kadının akaryakıt fiyatlarına yapılan zammı protesto etmek amacıyla düzenlediği imza kampanyasını başlamasıyla, sosyal medyada etkili olmuşlardı. Change.org’da başlayan imza kampanyasına kısa sürede yaklaşık 870 bin kişi katılmıştı (Koyuncu & Gökkuş, 2020). Lideri olmayan Sarı Yelekliler başta Twitter ve Facebook olmak üzere, sosyal medya mecralarında çok sayıda hesap açarak çeşitli mesaj, görüntü ve fotoğrafları paylaşımına açmışlar; eylemlerini, sosyal medyada anlık videolarla ve fotoğraflarla paylaşarak, kendilerini uluslararası kamuoyuna taşıyarak büyük toplumsal kitlelere ulaşmışlardı. Kampanya öyle başarılı olmuştu ki yapılan anketlere göre, Fransızların yüzde 84’ü bu eylemlere destek vermişti (AA, 2020). Twitter’da, daha çok etiketleme ve Tag açma gibi teknikleri kullanan “Sarı Yelek Hareketi” daha sonra her yaştan ve siyasi görüşten kişileri kapsayan dev bir protesto hareketine dönüşmüştü.

Sosyal medyanın toplumsal olayların, toplum yararına kullanılmasına ve bir toplumun kaderini değiştirmesine belki de en güzel örnek 15 Temmuz Hain Darbe Girişimi idi. 15 Temmuz 2016’da FETÖ’nün organize ettiği hain darbe girişimi sırasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın vatandaşları sokaklara davet ettiği sosyal medya mesajı, ‘darbeye karşı direniş’te çok önemli bir rol oynamıştı. Darbeye direniş hareketi, sosyal medyada #DarbeyeHayır ve #MilletçeMeydanlardayız etiketleriyle başlamıştı. Özellikle Twitter ve Facebook’ta başlayan hareketler, 15 Temmuz darbe girişimine adeta set çekti. Darbeciler ise darbe girişimi öncesinde ve darbe esnasında kendi aralarında gizli sosyal medya uygulamaları (*Bylock*) kullanmışlar ve bu yolla haberleşmişlerdi. Sonrasında, ‘Bylock Programı’ örgüt yapısının çözülmesinde çok önemli bir işlev gördü. Darbecilerin ilk hedefi TURKSAT, Türk Telekom ve mobil operatörlerdi. Amaç ve hedefleri, İnternet bağlantısını keserek insanların haberleşmesini önlemektir: İnterneti kesemediler ve böylece darbenin kritik eşiği atlatılmış oldu.

2013 yılında, İstanbul, Taksim Gezi parkında başlayan ve ülke geneline yayılan eylemlerin ana mecrası yine sosyal medyalar olmuştu. Gezi Parkı eylemlerinin ilk günlerinde ortaya çıkan ‘özgürlükçü-demokratik’ söylemlerin, ilerleyen günlerde değişen katılımcı profilinin de etkisiyle daha ‘radikal’ söylemlere yöneldiği görüldü. Eylemciler sosyal medya üzerinden örgütlenirken, eylemlere bizzat katılmayanlar da -slaktivistler-, eylemlerin birer parçası olmuştu. Kaynağı belli olmayan, manipülatif binlerce yalan haber ve görsel malzeme, sosyal medyada

paylaşıldı. Bu tür haberler ve paylaşımlar, olayların daha da büyümesine neden oldu.

Gezi Eylemleri esnasında, özellikle Twitter'in son derece aktif ve etkin kullanıldığı görülmüş #heryerdirenis #occupygezi #direngeziparkı #direngezi gibi etiketler altında olayların daha ilk haftasında 91 milyon twit atılmıştı (Arslan, 2020). Dünyanın bir numaralı spekülâtörü George Soros, Gezi olayları sırasında, eylemcilere hukuki ve tıbbi destek sağlandığını ifade etmişti (Star, 2015). MASAK Raporu'na göre, 2011-2017 arasında, Açık Toplum Vakfı'na, Soros'un "Open Society Institute (OSI) Assistance Foundation" adlı kuruluşun, 25 işlem ile 13 milyon 526 bin 703 Amerikan doları aktarılmış; Gezi kalkışmasının başlamasından 12 gün önce (15 Mayıs 2013) ve zirvede olduğu dönemde (20 Haziran) yapılan 500'er bin dolarlık iki işleme dikkat çekilmişti. Açık Toplum Vakfı'ndan, 15 Ağustos 2011-25 Nisan 2017 arasında Gezi olaylarını Anadolu'ya yaymakla görevlendirilen Anadolu Kültür A.Ş.'ye 74 işlemle 1 milyon 891 bin 465 TL'lik havale edildiği tespit edilmişti (Kıran, 2018).

Kendilerine Sırpça'da 'direniş' anlamına gelen 'Otpor' ismini veren Sırp Gençlik Örgütü ilk kez 1998'de Sırbistan'ta Miloseviç'in devrilmesinde aktif rol oynamıştı. Sırbistan'da rejimi değiştiren Otpor, bu yolla ünlenmişti. Daha sonrasında, örgüt hükümetleri devirmek amacıyla birçok ülkede düzenlenen eylemlere danışmanlık ve eğitim desteği vermeye başlamıştı. Mesela, Gürcistan'daki eylemleri, 'yeter' anlamına gelen "Kmara" adlı örgüt yürütmüştü. Ukrayna'da da, Sırbistan'daki Otpor ve Gürcistan'daki Kmara'dan eğitim alan gençler, "Zamanı Geldi" anlamında, "Pora" grubunu oluşturmuşlardı. Benzer şekilde Kırgızistan'da "Kel Kel" adlı gençlik örgütü oluşturulmuştu. Örgütlenmek için sosyal medyayı etkin olarak kullanan Otpor sonraki yıllarda Canvas ismini de kullanmaya başladı. İlham aldıkları kişi ise Amerikalı akademisyen ise toplumsal direniş gurusu Gene Sharp'tı (Wikipedia, 2020). Otpor'un kurucularından İvan Maroviç, DW'ye verdiği bir mülakatta Gürcistan Devrimi esnasında, devrincilere "devrim dersi" verdiklerini söylemişti: *"Yaz aylarından itibaren kendilerine 'Kmara' adı veren ve ağırlıklı olarak üniversite öğrencilerinden oluşan muhalif grupla temas halindeydik. İnternet aracılığıyla ilk bağlantı kuruldu. Temmuz ayından başlayarak Kmara taraftarlarıyla çalışmaya başladık"* (Nembach, 2003).

Dünyanın önde gelen medya organlarında demokrasiye en büyük tehdidin sosyal medyalar olduğu tartışılmaktadır. Gerekçe ise sosyal medyanın toplumsal hareketleri tetikleyen en büyük güç haline gelmesidir. Konuyu yüksek sesle dile getiren ilk yayın organı İngiltere'de yayın yapan The Economist dergisi olmuştur. Dergi, 1 Kasım 2017'de, okurlarının karşısına "sosyal medyanın demokrasiye tehdidi" kapağıyla çıkmıştı. Haberde, Facebook, Google ve Twitter'in önyargı ve yalan haberlerin önüne geçmesine ve siyaseti korumasına yer verilmişti.

Sonuç olarak bakıldığında, sosyal medya alanları, yeni toplumsal örgütlenme alanlarıdır; toplumsal hareketlerin de hem en görünür hem de en görünmez yönleri bu alanlarda inşa edilmektedir. En görünür yönü insanların aktivist ya da slaktivist bir biçimde eylemlere katılması, görüşlerini, görsellerini açıkça pay-

laşmalarıdır. Görünmez tarafı ise örgütlenmelerin finansal desteklerinin başlangıçtaki bilinmezliği, yalan haberlerin çok hızlı bir şekilde sürece dahil olması, manipülasyonlara açık olunması, doğru haber-yalan haber ayırt edilemezliği ve anonim hesapların kontrol edilemezliğidir. Sosyal medya alanları ‘aşırılıklar’ alanıdır, sivil ya da siyasi absürt tartışmalar bu alanlarda genişçe yer alabilmektedir. Mesela, Avrupa’da ırkçı aşırı sağın yükselişe geçmesinin ardında, sosyal medyanın çok büyük bir rol oynadığı aşırıdır. Ana akım medyada tam anlamıyla yer al/a/mayan aşırı sağ ve İslamofobik söylemler, sosyal medya üzerinden örgütlenerek çok daha fazla insana ulaşabilmektedir.

Kaynakça / References

- Anadolu Ajansı – AA. (2020). *Fransızların çoğu ‘sarı yeleklileri’ destekliyor*: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransizlarin-cogu-sari-yeleklileri-destekliyor/1324433> [29.01.2020].
- Arslan, D. (2013). Gezi Parkı Direnişinin İlk Haftasında 91 Milyon Tweet Gönderildi [Rapor]. *Sosyal medya.co*: <https://sosyalmedya.co/gezi-parki-twitter-analizi-somento/> [01.02.2020].
- Haberli, M. (2012). Yeni Bir Örgütlenme Biçimi Olarak Sanal Cemaatler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 118-134.
- Koyuncu, H., & Gökkuş, B. (2020). Video | Paris’i savaş alanına çeviren ‘Sarı Yelekliler’ kim ve ne istiyorlar?. *Euronews*: <https://tr.euronews.com/2019/12/08/video-fransa-sari-yelekliler-kim-dir-ne-istiyorlar-benzin-zam-protesto-grevler-macron> [28.01.2020].
- Nembach, E. (2003). Sırplar’dan Gürcüler’e “devrim dersi”. *Deutsche Welle (DW)*: <https://www.dw.com/tr/s%C4%B1rplardan-g%C3%BCrc%C3%BClere-devrim-dersi/a-2527387> [01.02.2020].
- Tarhan, U. (2013). Slaktivizm, Kliktivizm Nedir?. *Martı Dergisi*: <https://www.ufuktarhan.com/makale/slactivizm-slaktivizm-clicktivism-kliktivizm-nedir> [31.01.2020].
- Star. (2015). *George Soros’tan ‘Gezi’ ütrafi*: <https://www.star.com.tr/guncel/george-sorostan-gezi-itirafi-haber-1068455/> [01.02.2020].
- Kıran, K. (2018). İşte Gezi’de Osman Kavala-George Soros bağlantısını kanıtlayan para transferleri. *Sabah*: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2018/11/26/iste-gezide-kavala-soros-baglantisini-kanitlayan-para-transferleri> [02.02.2020].
- Wikipedia. (2020). *Otpor*: <https://en.wikipedia.org/wiki/Otpor> [31.01.2020].